

Hanus Erzsébet

Magyarország: „terra incognita” Franciaországban a XIX. század elején *

A XIX. századi francia–magyar kapcsolatokat a címben említett gondolat posztulátum formájában kíséri a komparatista irodalom- és nyelvkritikában. Még a bemutatásra kiválasztott század elején is a tudósok és az értelmiségiek Magyarország kapcsán „terra incognitá”-ról beszéltek.

Orosz József publicista hírverési szándékkal német nyelven megjelentetett egy munkát 1835-ben, Lipcsében *Terra incognita. Notizen über Ungarn* címmel. Addig ez az elnevezés a régi világtérképeken arra szolgált, hogy a kontinensek még feltáratlan részeit jelölje.

A XIX. század elején Magyarországon szokásban volt a fenti megnevezést ironikus módon alkalmazni, hallatván ezáltal azt, hogy országunk még egyáltalán nem tárgya valamilyen tudományos tanulmánynak etnológiai, földrajzi vagy egyéb szempontból, ami alapján vizsgálni lehetett volna. Orosz József tehát ez az elhatározás vezette műve címválasztásában.

Franciaországnak jól megfelelt ez a kifejezés Magyarországra vonatkozóan. Néhány bátortalan kezdeményezés ellenére a magyar nyelv és a magyar irodalom Franciaországban a XIX. század elején gyakorlatilag ismeretlen volt.

1. Franciaország és a nem francia irodalmak

A priori: Magyarország ismeretlen a határain kívül. Ha Franciaország zárva maradna minden irodalom számára, Magyarország helyzete normális lenne. Épp ellenkezőleg, ha Franciaország számos irodalom előtt megnyílik, és érzéketlen marad a magyarországra, a probléma más formában jelentkezik. Ez fontos elem a magyar irodalom recepciójának jobb megítélésében. A XVIII. században Franciaország egyre inkább szükségét érzi a kifelé nyitásnak, meg akar ismerni más kultúrákat, népeket, irodalmakat. Az utazási irodalom virágzik a XVIII. század végén. A művelt közönségnek szüksége van új látóhatárra,

* A XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus (Pécs, 2001. április 18.) *Magyar mint idegen nyelv* szekciójához tervezett előadás szövege, amelynek francia nyelvű változata: La Hongrie, «terra incognita» en France au début du 19e siècle. In: *Színes eszmék nem alszanak...* (Szépe György 70. születésnapjára). Szerk.: Andor József – Szűcs Tibor – Terts István. Lingua Franca Csoport, Pécs 2001. I. 458-468.

olyan új területekre, mely széttöri azt a zárságot, amely körülveszi, és amely túl szűkké válik.

1.1. Az északi országok

A genfi Paul Henri Mallet-vel a tekintet először az északi területek felé fordul. 1752-ben Koppenhágába nevezték ki professzornak 22 éves korában. 1755-től fedeztetni föl a franciákkal Skandináviát és hívja fel a tudós világ figyelmét az „Introduction a l’histoire du Danemark” [Bevezetés Dánia történelmébe] című könyvének publikálásával. A korszak költői, filozófusai merítenek ihletettségéből és érveiből az „Edda, monuments de la poésie et de la mythologie des Celtes, et particulièrement des anciens Scandinaves” (1788) [Edda, a kelták költészetének és mitológiájának és különösen a régi skandinávoknak emlékkövei] alapján. Az 50–60-as évek fordulóján a „Mémoires sur la Litterature du Nord” [Emlékiratok észak irodalmára] ugyanabban a gondolati rendben gazdag tanítást jelentenek. Paul Henri Mallet a preromantikus témák előfutárának tekinthető.

Az ő munkálkodásával egyidejűleg jelentkezett az ún. „Osszián-jelenség”. A XVI. század előtt csak néhány kézirat volt ismeretes a gael bárdok dalaiból. Osszián – vagy inkább Oisín, Fingal fia, bárd és legendás harcos – a Kr. e. III. században élehetett. Egyedül az orális népi hagyomány élte meg a szövegeket. James Macpherson érdeme (akit barátja, John Home támogató), hogy lefordított néhányat közülük. A mű a szerző neve nélkül jelent meg 1760-ban „Fragments of Ancient Poetry collected in the Highlands of Scotland and translated from the Gaelic or Erse language” (Fragments de poésie ancienne recueillis dans les montagnes d’Ecosse et traduits du gaélique) [Skócia hegyeiben összegyűjtött és gaelből fordított régi verstörödékek] címen. Azonnal nagy sikere lett, és a következő évben a folytatás is megjelent „Fingal (An ancien epic poem in six books)” (Fingal. Poème épique en six livres) [Fingal. Hősköltemény hat könyvben] címmel. Ettől a műtől kezdve vallja, hogy ő a fordító, és állítja a törödékek hitelességét. Az ossziáni költészet szakértői a legbefejezettebb és legelőbb művének tekintik. 1773-ban Macpherson műveinek összkiadása bizonyította a szerző és a téma elismertségét.

Egy nagy polémia – főleg Samuel Johnson irodalmi kritikájától táplálva – kétségessé teszi az énekek hitelességét. A mai kritika fenntartja azt a gondolatot, hogy a költemények szépek, és hogy Macpherson találta ki azokat. Ezzel a ténnyel semmit sem veszítenek el szépségükből. Az ossziáni költészet egész Európát föllekesítette. A XVIII. század végén nehezen találunk olyan költőt, aki közléről vagy messziről nem szenvedte el az Osszián-jelenség hatását. Még a legnagyobbak, így Goethe sem tud ellenállni. Új kulturális jelen-

ség teremtődik. Napóleon több ízben kijelenti, hogy úgy tekint a skót bárdra, mint kedvenc költőjére. A festők (Gérard, Girodet, Ingres, Gros, Isabey) ihletet merítenek belőle. A zenében szintén megtaláljuk e témát. A költemények, melyek egy lenyűgöző és rejtélyes szép keretben magasztalják az ősi hősiességet a romantika születésekor – ugyanakkor a múlt sajnálatát keverik a jelen szomorúságával –, a közönséget csak megrészegíteni tudták.

Azért mégis: az ossziáni költészet sikere egyedülálló jelenség, és részben magyarázat nélkül marad.

1.2. India és Távol-Kelet

A francia irodalmat kelet folklórával gazdagítja a „Les Mille et une Nuits” [Ezeregy éjszaka meséi] és a „Gulistan”. Az orientalisták Távol-Kelet szellemebe hatolnak.

A pikárdiai Antoine Galland fedezi föl az európai közönségnek a „Les mille et une Nuits”-t. A XVII. század közepén született nagyon szegény családban. A többé-kevésbé szerencsés körülményeknek köszönhetően beiratkozik a nagynevű College de France-ba. A konstantinápolyi franciaországi nagykövet, de Nointel márki fölfigyel rá, és magával viszi keletre. Antoine Galland ekkor mindössze 24 éves.

Öt éves kemény munkával megtanul törökül, perzsául és arabul. Az Académie des Inscriptions et Belles Lettres tagja, 1709-ben a Collège de France arab nyelvet tanító professzora lesz. Nagyon szorgalmas, számos nagy munkát alkot. Néhány közülük: „Journal de son voyage à Constantinople” (1672–1680) [Konstantinápolyi útinaplója], „Coran” [Korán], „Fables indiennes de Bidpaï” (1724) [Bidpaï indiai mesék]. Mégis a tizenkét kötetben fordított „Les Mille et une Nuits” (1704–1717) [Ezeregy éjszaka meséi] teszi híressé. Galland fordításának nyomában az eredetitől többé-kevésbé eltávolodott számos változat került forgalomba keleten éppen úgy, mint nyugaton. A XX. század fordulóján Madrus doktor fordítása nem veszi el Galland érdemeit. Mint számos keletről származó mű, ez is egy elbeszélés-vezérfonalból áll, amelybe több más elbeszélés is belecsúszik vagy egymást követi. Ez a folytatás végtelen lehetne. A „Les Mille et une Nuits”-nek elsősorban szórakoztatás volt a célja. Nem található egy közös eredeti, még kevésbé egyetlen szerző. Találhatunk benne indiai, perzsa, bagdadi, egyiptomi, török, babiloni és zsidó elemeket.

A korszakok is eltérőek. A X. és a XV. század közötti időszakot fogja át. Az alkalmazott nyelv közelebb van a népi rétegek beszélt arab nyelvjárásaihoz, mint a klasszikus arabhoz. Művészi minősége eléggé egyenetlen, közepes. Mindennek ellenére a gyűjtemény teljességgel felkeltette a nyugati emberek képzeletét. Olyan kontextusba került e mű, ahol érzékenyek voltak az

emberek a keleti témákra. Ehhez hozzá kell még tenni az egzotikum, valamint az erotikával kevert kaland iránti ízlés divatját. Tágabb értelemben mondhatjuk, hogy nagyrészt Galland érdeme, hogy az orientalizmus divatja bekerült a francia és az európai irodalomba.

Ha a „Les Mille et une Nuits”-nek nem egyetlen szerzője volt, a „Gulistan ou Gulastân”-nak igen. Egy XIII. századi perzsa költő, a Saadinak mondott Mosarrif ad-Din ibn Abdallah Saadi műve. Születési dátuma bizonytalan (1184 vagy 1193), Chiraz bég környezetében született egy jómódú és művelt miliőben. Nevelése révén annak a Perzsiának válik legjobb moralistájává, mely egyébként is erős e téren. A mongolok invázióitól elbizonytalanított időszakban járja be a világot Indiától Maghrebig. Állandóan ír, alkotása gazdag és változatos. Perzsa biográfusai 108 éves korára teszik a halálát. Munkáinak összegyűjtésére 1325-ig kell várni. Két legismertebb munkáját, a „Bustân”-t versben, a „Gulistân”-t prózával és verssel keverten írta. A nyolc könyvből álló „Gulistân” előszavában Saadi közli, hogy alkotni akart „un livre qui contienne les préceptes les plus utiles” [egy könyvet, amely tartalmazza a leghasznosabb elveket] az élet vezetésére elszórván benne „les fleurs d’une érudition agréable” [a kellemes tanultság virágait]. Bizonyosan Saadi a legismertebb perzsa költő a világon. Többet ajánl, mint erkölcsstant, az embernek saját önvezetési szabályt javasol a létezésen való átkelésre. Saadi hatása meghatározó az orientalista irodalomra, Indiától, saját hazáján keresztül Törökországig. Európában Saadinak köszönhetően kezd ismertté válni a perzsa irodalom. 1634-ben „Gulistân ou l’Empire des Roses” [Gulistân vagy a rózsák birodalma] címmel az orientalista diplomata, André de Ryer adja a Gulistân első francia fordítását. Ezt követi a Gentius fordította latin nyelvű (Amsterdam, 1651) és Olearius által készített német fordítás (Schleswig, 1654). Ez az utóbbi változat lesz Goethe forrása a „Kelet-nyugati dívány”-hoz (Divan oriental et occidental). Számos fordítás követi különböző európai nyelveken egészen napjainkig. A franciából Defrémyét említhetjük 1858-ból.

Mint látható, jelentős számú mű érkezett keletről. Az első orientalisták elcsodálkoztatták a közönséget, mely nyitottnak bizonyult az új gondolatok iránt.

1.3. A héber irodalom

Robert Lowth, teológus és héber professzor 1753-ban „Traité sur la poésie sacrée des Hébreux” (De sacra poësi Hebraorum) [Értekezés a héberek szakrális költészetéről] címmel latin nyelven jelentette meg munkáját Oxfordban. Sicard abbé 1812-ben, Jean François Roger drámai szerző pedig 1813-ban készíti el a mű francia fordítását. Lowth munkájának francia fordításai azt a biblikus utat készítik elő, amely Chateaubriand és Madame Staël munkáival hat a közönségre.

1.4. Amerika és a távoli szigetek

Amerika és a távoli gyarmatok is belépnek a francia irodalomba. Bernardin de Saint Pierre a „Paul et Virginie”-vel [Pál és Virginia] és Parny a „Chansons Madécasses”-szal [Madécasses énekei] Délkelet-Afrika nagy szigetei – Réunion, Madagaszkár – felé vezetik az olvasókat. Mindketten nagyon különbözőek, mindketten más közönséghez szólnak, de az álmodozás felé irányítanak. Bernardin de Saint Pierre, aki szimpatizál ugyan a forradalommal és a rabszolgaság ellenzője, a nyomasztó franciaországi helyzetben a „Paul et Virginie”-t erkölcsi mesévé redukálja. Parny vikomt lelkesedik a forradalomért, antiklerikális, és a XVIII. század nagy erotikus költőjeként ismert. 1787-ben publikálja a „Chansons Madécasses”-t, a malgas énekek szabad adaptációját prózában. A két művet nem lehet remekműnek ítélni, de kapcsolódnak a távoli tájak felé irányuló közönség ízléséhez.

A századvégi sajtó is hozzájárult ahhoz, hogy helyet találjon magának az egzotikus irodalom. Ezt bizonyítja a Sautreau de Masy által alapított Almanach des Muses esete is 1776-ból, amelynek a célja minden évben új művek válogatásának bemutatása; vagy mint a *Journal de la littérature*-é 1801-ben.

Ez az időszak, amikor Franciaország a legközelebbi szomszédai felé is fordul. Először Anglia felé, majd Angliát Németország követi. Itália újra felfedezése folyamatos, valamint Spanyolországé is.

1.5. A franciaországi nyelvjárások és máshonnan

Franciaország magában is keresi a költői alkotás erejét. A franciaországi nyelvjárások is megtalálják helyüket, de ezen a szinten várni kell François Raymond filológiai munkáira – vagy az 1813-ban megjelent Louis Antoine François de Marchangy „La Gaule poétique ou Histoire de France considérée dans des rapports avec la poésie, l'éloquence et les beaux-art”-ra [A költői Gallia avagy Franciaország tárgyalt történetének kapcsolatai a költészettel, az ékesszólással és a képzőművészetekkel]. Ennek az utóbbi, 1813–1817 között 8 kötetben megjelent hosszú elbeszélő prózának munkának minden hiányossága ellenére óriási sikere volt az irodalmi körökben. A szerző a művészeknek és költőknek ihletet adó alkotást kívánt szolgáltatni.

Mindez keveredik Ossziánnal, Walter Scott-tal, a romancerókkal, észak balladáival vagy a dél dalaival.

Fauriel tudós munkája látszik lezárni a kevésbé tudományos felfedezéseket. Claude Charles Fauriel a forradalmi naptár szerinti II. évben fedezi fel Párizsban az irodalmat. Nagy műveltségű, az „ideológusok” szalonjainak látogatója, Mme de Staël barátja, 1824–1825-ben adja közre a „Chants populaires de la Grece moderne” [A modern Görögország népi énekei] című könyvét, mely-

nek nemcsak Görögországban van nagy sikere, hanem egész Európában is. 1830-ban az újonnan alakult Lajos Fülöp kormánya a külföldi irodalmak tanácskét adja neki a *College de France*-on. Tanóráin keresztül az összehasonlító irodalmat készítette elő: a modern filológia és az összehasonlító nyelvészet megalapítója volt. Halála után jelent meg a „*Son Histoire de la littérature provençale*” [A provanszál irodalom története] és a „*Dante et les origines de la langue et de la littérature italienne*” [Dante és az olasz nyelv és irodalom története]. Minden munkájának jelentős hatása van a külföldi irodalmak franciaországi megismertetésében. Augustin Thierry, Jules Michelet és Ernest Renan nagy tisztelettel adóznak munkásságának.

2. Franciaország és Magyarország szomszédai

Felfedező és megismerő utazásaiban Franciaország mégis egyre inkább szorosabb kapcsolatba jut Magyarország szomszédaival.

2.1. Az illírismus felfedezése

1827-ben Prosper Mérimée egyik műve a XIX. század egyik legkülönösebb irodalmi misztifikációját teremti meg. Ezt az állítólagos illír népi énekgyűjteményt „*Guzla ou Choix de poésies illyriques recueillies dans la Dalmatie, la Croatie et l’Hercegovine*”-t [Guzla avagy Dalmáciában, Horvátországban és Hercegovinában összegyűjtött illír válogatott költemények] megelőzi a guzlár portréja, akinek Mérimée a *Hyacinthe Maglanovitch* nevet adta. Mérimée elszórakozik történeteinek egy olasz fordítás felhasználásával való bemutatásán, amihez – állítja – neki semmi köze: nevetséges törekvés egy idegen számára eleganciával franciául írni egy irodalomról-irodalmárról.

A szláv kritikák, a költők, mint Puskin, aki néhányat közülük lefordított oroszra, és Mickiewicz, a misztifikáció rászédettségének áldozatai voltak. Franciaországban ez a mű sokat segített az illírismus mozgalmának. Minden miszticizmusa ellenére a *Guzla* az egyik legszebb sikere a XIX. századi költői prózának.

2.2. A szerbek

Vuk Stefanovic Karadzic barátja, a szlovén Kopitár bátorítására szerb népi költemények kiadásába kezd. Kutató élete során tovább bővíti nyelvtannal, szótárral, közmondásgyűjteménnyel. Elise Voiart teszi ismertté ezt a munkát az 1834-es publikációjában német fordítás közvetítésével „*Chants populaires serviens*” [Szerb népi énekek]. A *Catholique* és *Le Globe* újságok az illírismus mozgalmát népszerűsítik azzal, hogy kommentárokkal látják el a közönséget Karadzic énekgyűjteményére vonatkozóan.

2.3. A cseh és egyéb nyugati szláv irodalmak

Az 1830-as években az újságok: Le Globe, az Universel, a Revue Britannique éppen úgy, mint Jean Jacques Ampere a „Littérature et Voyages” (1832) [Irodalom és utazások] című gyűjteményében foglalkoznak a csehországi irodalommal. Az utóbbi is, mint Fauriel, a Sorbonne-on kezdi. Andrieux-t követi kinevezett rendes tanárként a francia irodalomtörténet tanszékén, majd 1833-tól a College de France-ban. Lassanként méltó utódjává válik nevezetes elődjének. 1858-tól az „utazási irodalom” egyik úttörője, mely a kialakuló összehasonlító irodalmat is előre vetíti előre. Ezen a területen találkozik Xavier Marmier-vel és Philarete Chasles-lal.

Az elmúlt XVIII. század végén Oroszország és Lengyelország számos említéssel jelenik meg a sajtóirodalomban. A századvégi figyelemből következően a Lengyelország iránti érdeklődés a 30-as évektől erősödik meg. Az Europe littéraire 1833-ban, a Le Globe, majd annak utóda, az Epoque, 1845-ben továbbra is fokozza az érdeklődést irányukban.

Ez a minden irányban megnyilvánuló pezsgés Magyarország körül mozog. A pillanat kedvező lenne, hogy országunk is visszatérjen az ismertség körébe irodalmával vagy folklórijával. Mégis ritkán említik azonban, mindig csak célzást tartalmazóan. Elise Voiart például a *Chants populaires serviens* előszavában szentel néhány szót Magyarországnak.

3. Magyarország: terra incognita

3.1. A magyar nyelv: nyelv vagy nyelvjárás?

A XVIII. század folyamán a magyar nyelvészet kiskapun lép be a francia tudós irodalomba. 1720-ban a Journal des Sçavans [Tudósok újságja] ismereti Bél Mátyás munkáját: „De vetere litteratura hunno-scyntica” (1718). Az elkövetkező években ugyanebben a szemlében Bél más műveit is elemzik.

1763 fontos dátum: Jean Thomas Sopronban jelenteti meg kézikönyvét Eszterházy Ferencnek ajánlva a „Nouvelle grammaire françoise et hongroise nommée: Le sincere Maître de langue” [Új francia és magyar nyelvtannak nevezett: A hiteles nyelvmester] címen. A szövegek három nyelven (franciául, latinul és magyarul) találhatóak meg benne. Sajnos ez a könyv észrevétlen maradt Franciaországban, és nem tölthette be hivatását.

A magyar nyelv eredetének finnugor elméletét Sajnovics tette közzé 1770-ben a „Demonstracio idioma Ungarorum et Lapporum idem esse” című munkájában. 1772-től szakmai körökben már ismerik – annak az öt oldalas recenzióknak köszönhetően, mely a Journal des Sçavans-ban jelent meg róla.

Sylvestre de Sacy (az Ecole des langues orientales [Keleti nyelvek iskolája] igazi „megteremtője” Franciaországban) publikál egy tíz oldal terjedelmű tanulmányt a *Magasin encyclopédique*-ban 1799-ben Gyarmathy Sámuel „Affinitas linguae hungaricae cum linguis fennicae originis grammaticae demonstrata” címmel ugyanazon évben Göttingenben megjelent művéről.

Mindezeknek a munkáknak csak kevés hatásuk volt a francia tudományos érdeklődésre. Munkáikban nem vették számba az olyan magyar tudósok kutatásainak eredményeit, mint Sajnovics vagy Gyarmathy.

Sablier 1777-ben az „Essai sur les langues”-jában [Esszé a nyelvekről] említést tesz a magyarról mint európai nyelvről, de csupán azért, hogy a hét kis – jelentőség nélküli – nyelvhez kapcsolja, amelyek igazán nem számítanak: „cosaque, albanoise, finlandoise, irlandoise, galoise, biscayenne” [kozák, albán, finn, ír, gall, biskajai].

3.2. Az Enciklopédia és a magyar hiánya

Diderot és D’Alambert nagy Enciklopédiája a maga részéről hozzájárul ahhoz, hogy megismertesse a távoli népeket és nyelveket foglalkozván kelet dolgaival; nevezetesen az arabbal, a törökkel, a perzsával, a héberrel vagy a kínaival. Európában azonban a magyar nyelv csak a „langue esclavonne” [szlavóniai nyelv] egy dialektusa ugyanazon címen, mint Csehország, Lengyelország vagy Oroszország nyelvei. Mentségére mondható, hogy az Enciklopédia 1772-re megjelenik, abban az évben, amikor Sajnovics cikke megismerhetővé lesz Franciaországban. Így egy kicsit későn érkezik az Enciklopédia számára.

3.3. Bonald és a magyar, osztrák nyelvjárás

A Konstanzba emigrált Louis de Bonald 1796-ban névtelenül publikálja három kötetben fő munkáját, melynek nagy hatása lesz az eszmékre Franciaországban a Restauráció kezdetén: „Théorie du pouvoir politique et religieux dans la société civile démontrée par le raisonnement et par l’histoire” [Következtetés és történelem révén bemutatott politikai és vallási hatalomelmélet a polgári társadalomban]. Ez a komoly, de nem túl jól megírt munka az ellenforradalomnak ad elméletet. A harmadik kötetben a francia forradalom jakobinista centralizáló reakciójára védi a regionalizmust, és hogy jobban megvilágítsa a számára alapvető elveket, külföldi példa alapján a Habsburg Császársággal illesztrálja. Védi a magyar nyelvet, de mint Ausztria tájnyelvét.

4. Konklúzió – és a XIX. századi folytatás

A század folyamán számosan emelték föl hangjukat, hogy a magyar nyelvről beszéljenek, de nem meggyőző módon. Ebben a században a tudós körökben dühös vita folyt a magyarok valódi eredetéről. A fentebb említett Sajnovics és Gyarmathy munkái ellenére kevés kivétellel a franciák, akiknek véleményük van, mint Auguste de Gérando, a hun elmélethez kapcsolódnak, mely egyébként az adott időszakban Magyarországon is nagyon népszerű. Charles de Ujfalvyval Franciaország pontosabb periódusba lép. Ugyanis ő elhatározza a finnugor elmélet védelmét. 1871-ben megjelentet egy kis negyven oldalas brosrút Aubert-nél Versailles-ban: „La langue magyare, son origine, ses rapports avec les langues finnoises ou tchouedes, ses particularités” [A magyar nyelv, eredete, kapcsolatai a finn vagy a csúd nyelvvel, sajátosságai]. Munkája folytatásaként a következő évben jelenik meg Párizsban: „La Hongrie, son histoire, sa langue, sa littérature” [Magyarország, története, nyelve, irodalma]. Kevésbé mélyreható tanulmány, egyetlen célja a népszerűsítés. Mégis nagyon hasznos a szerepe az elemi ismeretekkel nem rendelkező olvasóközönség számára. Néhány utazási és átutazó, a tágabb értelemben vett történelmi ihletésű könyvön kívül, Magyarország történetének ez az első francia nyelven való bemutatása egy magyar származású szerzőtől. 1874-től Charles de Ujfalvy Kína és Közép-Ázsia földrajzát bemutató órákat ad az Ecole des langues orientales-on. Kurzusai, több munkája és számos tudós társaságban elhangzott előadása, amelyek közül többnek a tagja is volt, alkalmat adott arra, hogy Magyarországról, nyelvéről, népének eredetéről beszéljen. 1874–1876 között a különböző finnugor nyelvekre vonatkozó írásokat jelentetett meg. Ami a magyart illeti, arról az 1876-os „Eléments de grammaire magyare” [A magyar nyelvtan alkotóelemei] tanúskodik. Nem elmélyült és szisztematikus kutatást mutat e munka, inkább a fő nyelvtani szabályok áttekintése. Az olvasót az utóbbi kíváncsivá, ugyanakkor elégedetlenné is teszi. Célja ebben az esetben is a népszerűsítés, de a korszak segédkönyveinek hiányát tekintve sajnálatos, hogy nem ment messzebbre, hiszen az akkori Franciaországban ő volt az egyetlen, aki képes volt a magyar nyelv hiteles bemutatására.

Charles de Ujfalvy ’80-as évek körüli eltűnésével Franciaországban a magyar nyelvnek nem marad lelkes és hatékony védője. Ugyanakkor néhány francia vagy magyar származású nyelvész a század utolsó felében több-kevesebb tudományossággal próbálja meg bemutatni a magyar nyelvet. A szerzők ebben az esetben: Jean Ludwigh, Maurice Grunwald és Alexandre de Cihac. A pári-

zi Société de linguistique [Nyelvtudományi Társaság] külföldi tud sokat k r meg, hogy járjanak k zbe a finnugor nyelvek rt (Kai Otto Donner, Huszár Vilmos, Charles de Harlez).

A magyar irodalom –  ppen úgy, mint a magyar nyelv – madame Adam vagy Justh Zsigmond baráti k r nek méltánylandó erőfeszítései ellenére csak töredékes módon válik ismertté, és francia nyelven még mindig nem jut el a szintézisig. Ez a munka majd egy fiatal magyar professzorra, Kont Ign cra hárul, aki a ’80-as években telepszik meg Párizsban. Neki sikerül majd bevezetnie Magyarországot a párizsi egyetemre, s ezzel valóban megny lik a kapu Franciaországban Magyarország magas szintű megismertetes re.

IRODALOM (AZ ÉRINTETT TÉMÁK SORRENDJÉBEN)

1. Hanus, Erzsébet: La littérature hongroise en France au dix-neuvième siècle. Paris–P cs, A.D. .F.O. – JPTE. 1996. 278 p.
2. Hanus, Erzsébet: La littérature hongroise en France au dix-neuvième siècle. Anthologie choisie. Paris–P cs, A.D. .F. O. – JPTE, 1997. 220 p.
3. Paul Henri Mallet: in Dictionnaire des littératures de langue française. Beaumarchais J. P., Couty D., Rey A.  d. Bordas, Paris 1987. T. 3, 2406.
4. Thieghem, Philippe van: Ossian en France – these. Paris, 1917. 2 vol.
5. Thieghem, Philippe van: Les poèmes ossianiques. in: Le romantisme dans la littérature européenne, Albin Michel, Paris 1948 (2.  d.: 1969). 80–84.
6. Les Mille et une Nuits. Antoine Galland – Gaston Picard. Préface: Charles Nodier. Garnier (Classiques Garnier), Paris, 1988, 2 vol. 606, 626.
7. Saadi: Gulistân ou l’Empire de la Rose. Seghers, Paris, 1991. 128. (Miroir des Mondes)
8. Bernardin de Saint Pierre: Paul et Virginie.  d. Danièle Dubois. Bordas, Paris, 1985. 156. (Univers des lettres).
9. Edition critique du manuscrit de «Paul et Virginie» de Bernardin de Saint Pierre intitulé «Histoire de Mlle Virginie de la Tour» – Nizet, Paris, 1975. 554 p.
10. Ibrovac, Miodrag: Claude Fauriel et la fortune européenne des poésies populaires grecque et serbe. Etude d’histoire romantique suivie du cours de Claude Fauriel, professé à la Faculté des Lettres de Paris (1831–1832). 1966
11. Voiart, Elise (1834): Chants populaires serviens.
12. Etude sur l’ouvrage de Mathias B l: De vetera litteratura hunno-scythica (1718). in: Journal des Sçavans, Paris, 1720, 177.
13. Annonce de l’ouvrage de Mathias B l: Hungariae antiquae et novae prodromus. in: Journal des Sçavans, Paris, 1725, 62.
14. Annonce de l’ouvrage de B l: Notitia Hungariae novae historico-geographica, T. 1, 1735. in: Journal des Sçavans, Paris, 1736. 8.
15. Thomas, Jean: Nouvelle grammaire françoise et hongroise nommée Le sincere Maître de langue – Sopronyban sziesz J sef B t ivel. Tal tatik a Ferdinand Krueg Kalm rn l, 2 vol., 18, 232; 10, 242, 6.
16. Etude sur J. Sajnovics: Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse. in: Journal des Sçavans, Paris, mai 1772. 268–272.
17. Sacy, Sylvestre de: Etude sur l’ouvrage de Samuel Gyarmathy: Affinitas linguae hungaricae cum linguis fennicae originis grammatica demonstrata. in: Magasin encyclopédique, Paris, IV année, T. VI, 1799 (An VII), 85–95.

18. Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, par une société de gens de lettres – 17 volumes in-folio, 1751–1772; magyar vonatkozás: T. VIII, 285.
19. Bonald, Louis de: Théorie du pouvoir politique et religieux: 1796, T. III, 44.
20. Le Calloc'h, Bernard: Charles de Ujfalvy (1842–1904), pionnier des études finno-ougriennes en France. in: Etudes finno-ougriennes, Paris–Bp, 1986–1987, 20. k., 5–39.
21. Le Calloc'h, Bernard: Charles de Ujfalvy, pionnier des études finno-ougriennes en France, explorateur de l'Asie centrale. in: Journal de la Société finno-ougrienne, Helsinki, 1987, 1–12.
22. Ujfalvy, Charles Eugène: La langue magyare, son origine, ses rapports avec les langues finnoises ou tchoude, ses particularités – Imprimerie E. Aubert, Versailles, 1871, 40.
23. Ujfalvy, Charles Eugène: La Hongrie, son histoire, sa langue, sa littérature – Pagnerre, Paris, 1872, 236.
24. Ujfalvy, Charles Eugène: Eléments de grammaire magyare. éd. Maisonneuve, Paris, 1876, 127.
25. Ludwigh, Jean: Données historiques fournies par les étymologies magyares. in: La Libre recherche, Bruxelles, 1858, T. 11, 261–289.
26. Grunwald, Maurice: Quelques observations sur les affinités du turc avec le magyar. in: Revue de philologie et d'ethnographie, Paris, 1874, T. 1
27. Cihac, Alexandre de: Dictionnaire étymologique daco-roman. Francfort sur le Main, 1870–1879.
28. Donner, Kai Otto: Revue de la philologie finno-ougrienne, 1873–1875. in: Mémoires de la Société de linguistique de Paris, Paris, vol. III, 81–94.
29. Huszár, Guillaume (Vilmos): Progrès de l'étude linguistique du magyar. in: Mémoires de la Société de linguistique de Paris, Paris, 1896, vol. 9, 395–398.
30. Harlez, Charles de: Les affinités linguistiques du hongrois : magyar et chinois, magyar et langues aryques. in: Bulletin de la Société de linguistique de Paris. Paris, mai 1895, no. 39. XXVJ–XLJ.
31. Angyal, Dávid: Kont Ignác. Történeteti szemle, Budapest, 1913.
32. Eisenmann, Louis: Ignace Kont. in: Revue internationale de l'enseignement, Paris, 15 mars 1914.
33. Kiss Sándor: Kont Ignác. Debrecen, 1935. 32 p.
34. Toulouze, Henri: Histoire des études hongroises et finno-ougriennes. in: Etudes finno-ougriennes, Paris, 1995, n° 27, 127–147.
35. Hanus, Erzsébet: 1896. Le Millénaire de la Hongrie. Ignace Kont et la littérature hongroise. Paris, 1996. Cahiers d'études hongroises, 8. 97–109.